

प्रकरण – III

सिंचन प्रकल्पांची देखभाल आणि
मूल्यमापन

प्रकरण III

सिंचन प्रकल्पांची देखभाल आणि मूल्यमापन

3.1 देखभाल

सिंचन संरचना, पंपिंग यंत्रसामग्री इत्यादींची योग्य प्रकारे देखभाल आणि कार्यचालनाकरिता तपशीलवार कार्यचालन आणि देखभाल मार्गदर्शक तत्वे असणे आवश्यक आहे. महाराष्ट्र शासनाद्वारे अर्थसंकल्पीय तरतूदीतून देखभालीचा खर्च भागवला जातो. पुढील परिच्छेदांमध्ये चर्चा केल्याप्रमाणे पंपिंग यंत्रसामग्री आणि कालवे यांच्या देखभालीतील अनेक कमतरता निदर्शनास आल्या.

3.1.1 पंप आणि संबंधित अभिलेखांची देखभाल

उपसा सिंचन योजना प्रकल्पांमध्ये स्थापित यंत्रसामग्रीची नियमित काळजी आणि देखभाल करणे आवश्यक असते. दुरुस्ती आणि देखभालीच्या नोंदी विहित लॉगबुक आणि नियमित कार्यचालन आणि देखभालीच्या रजिस्टरमध्ये घेणे आवश्यक होते ज्यात मागील कामगिरी, सामान्य इन्सुलेशन पातळी, हवेतील बदलाचे मोजमाप, दुरुस्तीचे स्वरूप व केलेल्या दुरुस्ती आणि इतर महत्वाची माहिती दर्शविणे आवश्यक होते. अशा यंत्रसामग्रीची देखभाल करणाऱ्या विभागांनी ह्या नोंदी ठेवणे गरजेचे होते.

तीन¹ प्रकल्पांमध्ये आवश्यक नोंदी न ठेवल्यामुळे आम्ही देखभालीची नियतकालिकता आणि परिणामकारकता याबाबतच्या कोणत्याही निष्कर्षावर पोहचू शकलो नाही. तसेच संयुक्त भौतिक पडताळणी दरम्यान (नोव्हेंबर 2019) आमच्या निदर्शनास आले की, साँड्याटोला प्रकल्पामध्ये नऊ पैकी पाच पंप कार्यरत होते तर उर्वरित चार पंप दुरुस्तीच्या अभावी बंद होते. वाघोलीबुटी प्रकल्पामध्ये आवश्यक पाच पंपांऐवजी केवळ चार पंप बसविण्यात आलेत. त्यापैकी एक पंप सप्टेंबर 2018 पासून नादुरुस्त आहे.

शासनाने उत्तर दिले (नोव्हेंबर 2021) की, हरणघाट आणि वाघोलीबुटी प्रकल्पांमध्ये हिस्ट्रीशीट्स आणि लॉगबुक्स ठेवण्यात आले होते. साँड्याटोला मध्ये आवश्यकतेनुसार पंप आणि यंत्रसामग्रीची नियमित देखभाल केली जात होती.

¹ हरणघाट, साँड्याटोला आणि वाघोलीबुटी

हे उत्तर मान्य नाही कारण विहित अभिलेखे लेखापरीक्षणाला सादर केले नाहीत. तसेच, संयुक्त भौतिक पडताळणी दरम्यान सोंड्याटोला आणि वाघोलीबुटी येथील काही पंप नादुरुस्त असल्याचे आढळून आले.

3.1.2 कालवा प्रणालीची देखभाल

महाराष्ट्र मॅनेजमेंट ऑफ इरीगेशन सिस्टिम्स बाय फार्मर्स ॲक्ट, 2005 च्या कलम 52(d)(iii) च्या तरतुदीनुसार हंगाम सुरु होण्यापूर्वी कालवा प्रणालीची देखभाल करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी जलसंपदा विभागाने कालवे आणि धरणांची देखभाल करणे आणि या कामासाठी वार्षिक कार्यक्रम तयार करणे अपेक्षित आहे. हे निर्धारण विभागाच्या तांत्रिक शाखेकडे पाठवले जाते, जे हे काम करते.

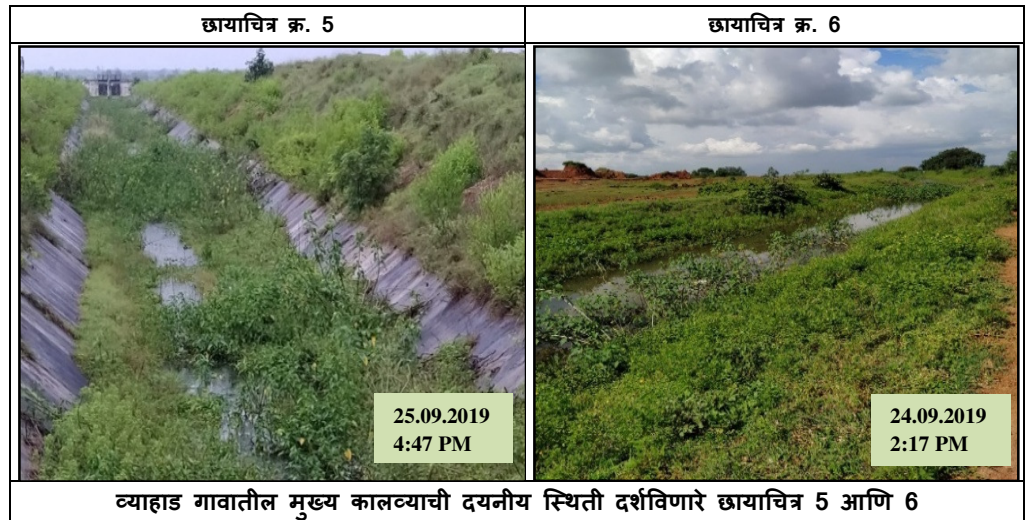
सहा प्रकल्पांच्या कालवा प्रणालीच्या भौतिक पडताळणी दरम्यान आंधळी आणि वाघोलीबुटी उपसा सिंचन प्रकल्पांची कालवा प्रणाली संबंधित व्यवस्थापन विभागांद्वारे निकृष्टपणे राखली असल्याचे निदर्शनास आले.

आंधळी - प्रकल्प विभागाच्या अधिकाऱ्यांसह प्रकल्पाच्या संयुक्त भौतिक पडताळणी दरम्यान (डिसेंबर 2019) सैल दगडी अस्तरीकरणाने काम आणि त्यावर दाट वनस्पती निदर्शनास आल्या. त्याचप्रमाणे डावा व उजवा कालवा आणि वितरिकांमध्येही दाट वनस्पती आढळून आल्या. खालील छायाचित्रांवरून कालवा प्रणालीची कमकुवत देखभाल निदर्शनास येते.

छायाचित्र क्र. 1	छायाचित्र क्र. 2
	
माण तालुक्यातील आंधळी गावाच्या मुख्य कालवाच्या सभोवतीची दाट वनस्पती आणि जलाशयावरील सैल अस्तरीकरण दर्शविणारे छायाचित्र 1 आणि 2	

वाघोलीबुटी - प्रकल्पाच्या कालवा प्रणालीचे भौतिक निरीक्षण करतांना (सप्टेंबर 2019) असे निदर्शनास आले की, खालील छायाचित्रांमध्ये दर्शविल्यानुसार मोठ्या प्रमाणात गाळ साचला आहे आणि शाखा कालवा आणि वितरिका अनेक ठिकाणी बंद झाल्या आहेत.

वरील छायाचित्रावरून असे स्पष्ट होते की, कालवा प्रणाली योग्य रितीने राखली जात नसल्यामुळे कालव्यामधून पाण्याच्या विसर्गावर परिणाम झाला.

शासनाने नमूद केले (नोव्हेंबर 2021) की, धरणामध्ये पाण्याची उपलब्धता कमी असल्यामुळे आंधळी प्रकल्प कालव्याची देखभाल केली गेली नाही. वाघोलीबुटी प्रकल्पामध्ये दरवर्षी कालवे स्वच्छ केले जात होते.

उत्तर मान्य करण्यायोग्य नाही कारण संयुक्त भौतिक पडताळणीचे पुरावे (वरील छायाचित्रांमध्ये दाखविल्याप्रमाणे) योग्य देखभालीचा अभाव दर्शवितात ज्यामध्ये लाभक्षेत्राच्या शेवटच्या भागापर्यंत पाणी पोहचत नाही, ज्याची पुष्टी परिच्छेद 3.2.1 मध्ये चर्चित्याप्रमाणे लाभार्थी सर्वेक्षणात देखील करण्यात आली आहे.

शिफारस 7: शासनाने प्रकल्पाची पंपिंग यंत्रसामग्री आणि कालवा प्रणालीची त्वरित आणि प्रभावी देखभाल सुनिश्चित करावी.

3.2 मूल्यमापन

3.2.1 शेतकरी सर्वेक्षणांद्वारे प्रकल्पाच्या वितरण योग्यतेचे मूल्यमापन

सहा निवडक प्रकल्पांच्या लाभक्षेत्रांतर्गत येणाऱ्या शेतकऱ्यांचे लाभार्थी सर्वेक्षण लेखापरीक्षणाद्वारे कृषी विभागाच्या प्रतिनिधींसह करण्यात आले, जे खाली तक्ता 3.2.1 मध्ये तपशीलवार दिलेले आहे.

तक्ता 3.2.1: शेतकऱ्यांच्या लाभार्थी सर्वेक्षणांचा तपशील

अनु क्र.	प्रकल्पाचे नाव	लाभ क्षेत्रांतर्गत एकूण गावे	सर्वेक्षण केलेल्या गावांची संख्या	सर्वेक्षण केलेल्या शेतकऱ्यांची संख्या	पाण्याची मागणी केलेल्या शेतकऱ्यांची संख्या (2014-15 ते 2018-19)	कालव्याद्वारे पाणी मिळालेल्या शेतकऱ्यांची संख्या		
						खरीप	रब्बी	उष्ण हवामान
1.	आंधळी	3	3	16	16	0	0	0
2.	पिंपळगाव (ढाले)	6	4	22	22	0	0	0
3.	पूर्णा	37	7	39	39	39	39	39
4.	हरणघाट उपसा सिंचन योजना	8	8	29	29	29	0	0
5.	सोंड्याटोला उपसा सिंचन योजना	40	8	24	24	24	0	0
6.	वाघोलीबुटी उपसा सिंचन योजना	20	5	28	28	0	0	0
	एकूण	114	35	158	158	92	39	39

स्त्रोत: शेतकऱ्यांकडून प्राप्त केलेली माहिती

तक्त्यावरून हे निदर्शनास येते की, सर्वेक्षण करण्यात आलेल्या 35 गावांतील 158 शेतकऱ्यांनी 2014-15 ते 2018-19 या कालावधीत पाण्याची मागणी केली होती. तथापि, आंधळी, पिंपळगाव (ढाले) आणि वाघोलीबुटी प्रकल्पात येणाऱ्या 12 गावांमधील 66 शेतकऱ्यांना कालव्याद्वारे पाणी पुरवले नाही. हरणघाट आणि सोंड्याटोला प्रकल्पांच्या संदर्भात सर्वेक्षण केलेल्या 16 गावांमधील 53 शेतकऱ्यांना कालव्याद्वारे फक्त खरीप हंगामात पाणी पुरवले. पूर्णा प्रकल्पात सर्वेक्षण केलेल्या सात गावांमधील 39 शेतकऱ्यांना कालव्याद्वारे सर्व हंगामात पाणी पुरवठा करण्यात आला.

हरणघाट, पूर्णा आणि वाघोलीबुटी प्रकल्पातील लेखापरीक्षाच्या सर्वेक्षणास शासनाने (नोव्हेंबर 2021) सहमति दर्शविली. सोंड्याटोला प्रकल्पाच्या बाबतीत 2013-14 ते 2020-21 पर्यंत तिन्ही हंगामात सिंचन करण्यात आल्याचे सांगण्यात आले.

सोंड्याटोला प्रकल्पाच्या बाबतीत दिलेले उत्तर मान्य नाही कारण तिन्ही हंगामात केलेल्या सिंचनाच्या दाव्यामध्ये सर्व स्रोतांमार्फत उदाहरणार्थ, कालवा, विहिर, नदी, नाले इत्यादि सिंचनाचा समावेश होतो तर सर्वेक्षण केवळ कालव्याद्वारे भूपृष्ठ सिंचनाशी संबंधित होते.

3.2.2 सहभागी सिंचन व्यवस्थापन उपक्रम

प्रकल्प निर्मिती नंतर सहभागी सिंचन व्यवस्थापन उपक्रम राबविला जातो ज्यात व्यवस्थापन विभागाकडे प्रकल्प सोपवणे, निर्माण केलेल्या मालमत्तेचा योग्य रखरखाव आणि व्यवस्थापन करण्यासाठी पाणी वापर संस्था, कालवा सल्लागार समित्या आणि समन्वय समित्यांची स्थापना करणे ह्यांचा समावेश होतो जेणेकरून पाण्याचे योग्य व कार्यक्षम वितरण होईल आणि सविस्तर प्रकल्प अहवालांमध्ये नमूद केल्यानुसार प्रकल्पाची उद्दिष्टे साध्य होतील. आमच्या निदर्शनास आले की, पाणी वापर संस्था, कालवा सल्लागार समित्या आणि समन्वय समित्या इत्यादींची स्थापना केली गेली नाही. त्यामुळे पुढील परिच्छेदांमध्ये चर्चा केल्याप्रमाणे सहभागी सिंचन व्यवस्थापन उपक्रमाचे उद्दिष्ट साध्य झाले नाही.

3.2.2.1 पाणी वापर संस्था

महाराष्ट्र मॅनेजमेंट ऑफ इरिगेशन सिस्टिम बाय फार्मर्स ॲक्ट, 2005 नुसार राज्यातील सिंचन प्रकल्पांसाठी पाणी वापर संस्थांची स्थापना करणे आवश्यक आहे. सिंचन व्यवस्थापन, देखभाल आणि कृषी उत्पादकता सुधारण्यासाठी

सार्वजनिक कालवे प्रणालीतून मुबलक प्रमाणात आणि योग्य आधारावर पाणी पुरवठा करणे, या उद्दिष्टासह पूर्ण झालेले सर्व सिंचन प्रकल्प पाणी वापर संस्थांकडे हस्तांतरित करणे बंधनकारक आहे.

आमच्या असे निदर्शनास आले की, दोन² प्रकल्पांमध्ये पाणी वापर संस्थांची स्थापना केली नव्हती आणि चार³ प्रकल्पांमध्ये लाभक्षेत्र हस्तांतरित न केल्यामुळे ते निष्क्रिय होते.

शासनाने नमूद केले (नोव्हेंबर 2021) की, आंधळी प्रकल्पात धरणातील पाणीसाठा कमी होता आणि शेतकऱ्यांनी पावसावर अवलंबून असलेली पिके घेतली. त्यामुळे पाणी वापर संस्था तयार करण्यास शेतकरी नाखूष होते. पिंपळगाव (ढाले) प्रकल्पात पाणी वापर संस्था निर्मितीची प्रक्रिया प्रगतीपथावर होती. हरणघाट प्रकल्पात सर्व सहा पाणी वापर संस्था तयार करण्यात आल्या आणि त्यांनी काम सुरु केले. पूर्णा प्रकल्पात सर्व 19 पाणी वापर संस्था स्थापन करण्यात आल्या आहेत आणि तीन पाणी वापर संस्था कार्यरत आहेत. उर्वरित 16 पाणी वापर संस्थांना लाभक्षेत्र सोपवण्याची प्रक्रिया सुरु होती. सोंड्याटोला उपसा सिंचन योजनेमध्ये 23 पैकी 22 पाणी वापर संस्था कार्यरत होत्या आणि उर्वरित एक पाणी वापर संस्था स्थापन करणे आणि सुपूर्द करणे प्रगतीपथावर होते. वाघोलीबुटी उपसा सिंचन योजना प्रकल्पात पाणी वापर संस्थेची स्थापना झाली आणि कामकाज सुरु केले आहे.

सोंड्याटोला उपसा सिंचन योजना, हरणघाट उपसा सिंचन योजना आणि वाघोलीबुटी उपसा सिंचन योजना प्रकल्पांच्या बाबतीत लेखापरीक्षणाला पाणी वापर संस्थेच्या कार्यपद्धतीची खात्री करता आली नाही कारण प्रत्येक हंगामापूर्वी झालेल्या बैठकीचे समर्थन करणारे कोणतेही दस्तावेज, पाणी वापर संस्थांचे खाते विवरण आणि पाणी वापर संस्थांद्वारे गोळा केलेल्या पाणी उपकराचे तपशील सादर केले गेले नाहीत.

अशाप्रकारे, पाणी वापर संस्थांची निर्मिती न केल्यामुळे/निष्क्रियतेमुळे शेतकऱ्यांच्या सहभागी सिंचन व्यवस्थापनाचे उद्दिष्ट विफल झाले.

3.2.2.2 कालवा सल्लागार समिती

कार्यक्षम सिंचन व्यवस्थापनात शेतकऱ्यांचा सहभाग सुनिश्चित करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने (ऑगस्ट 2000) प्रत्येक सिंचन कालव्याच्या उप-विभागीय

² आंधळी आणि पिंपळगाव (ढाले)

³ हरणघाट, पूर्णा, सोंड्याटोला आणि वाघोलीबुटी

स्तरावर 1000 ते 10,000 हेक्टर व्याप्ती असलेल्या लाभक्षेत्रात कालवा सल्लागार समितीची स्थापना करण्याचे निर्देश दिले. या समितीमध्ये खालील व्यक्ती असतील:

- दोन सरकारी सदस्य (गट विकास अधिकारी, जिल्हा परिषद: कृषी विकास अधिकारी, जिल्हा परिषद किंवा त्यांचा प्रतिनिधी) आणि
- अशासकीय सदस्यांत खालील व्यक्तित्तांचा समावेश आहे
 - स्थानिक साखर कारखान्याचा एक प्रतिनिधी;
 - स्थानिक बागायतधारकांचे दोन प्रतिनिधी⁴;
 - लाभक्षेत्रातील जिल्हा परिषद सदस्यांचा स्थानिक प्रतिनिधी;
 - अनुसूचित जातीच्या बागायत जमीनधारकांचा प्रतिनिधी;
 - अनुसूचित जमातीच्या बागायत जमीनधारकांचा प्रतिनिधी;
 - अल्पसंख्यांक बागायत जमीनधारकांचा प्रतिनिधी;
 - आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या आणि लघु शेतकऱ्यांच्या बागायत जमीनधारकांचा प्रतिनिधी.

कालवा सल्लागार समितीची मुख्य उद्दिष्टे खालील प्रमाणे होती;

- उपलब्ध पाण्याच्या योग्यतेचे निर्धारण करणे
- पाण्याचे आळीपाळीने वाटप, पीक पेरणी आणि लाभार्थ्यांमध्ये जागरूकता निर्माण करणे
- नवीन पिकांच्या जाती, बियाणे, कीटनाशके/कीटनाशकांचा पुरवठा या बद्दल माहिती गोळा करणे
- वर्तमान पाणी पंचायतींशी संवाद, पाणी पंचायतींकडून प्राप्त झालेल्या सर्व तक्रारी/ मागण्या, इत्यादिकडे लक्ष देणे.

आमच्या असे निदर्शनास आले की, सहा प्रकल्पांपैकी एकाही प्रकल्पात अशी समिती स्थापित केली नव्हती. त्यामुळे सिंचन प्रणालीच्या कार्यक्षम व्यवस्थापनामध्ये शेतकऱ्यांचा सहभाग सुनिश्चित करता आला नाही.

⁴ सिंचित जमीनधारकांना संदर्भित करते

शासनाने नमूद केले (नोव्हेंबर 2021) की पूर्णा प्रकल्पामध्ये समितीची स्थापना केली गेली होती आणि उर्वरित पाच प्रकल्पांमध्ये समितीची स्थापना करण्यात येणार आहे.

3.2.2.3 समन्वय समिती

महाराष्ट्र शासनाने निर्देश दिले (मार्च आणि नोव्हेंबर 2014) की, कृषी विभागाच्या विविध योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी सिंचन प्रकल्पांमध्ये उपलब्ध पाण्याचा अनुकूल वापर आणि निर्मित सिंचन क्षमता आणि त्याच्या वापरातील अंतर कमी करण्यासाठी समन्वय समितीची स्थापना करण्यात यावी. या समितीची अध्यक्षता विभागीय आयुक्त करतील व सोबत जलसंपदा विभाग, कृषी विभाग, जिल्हा परिषद आणि सहकार विभागांचे सदस्य असतील. समितीला खालील बाबी तयार कराव्या लागतील:

- सिंचन कार्यक्रम आणि सिंचन प्रकल्पातील पाण्याच्या उपलब्धतेच्या आधारे सविस्तर प्रकल्प अहवालामध्ये नमूद केलेल्या पीक-पद्धतीची अंमलबजावणी;
- पिण्याच्या आणि औद्योगिक प्रयोजनांसाठी प्रकल्पातील पाण्याचे नियोजन/आरक्षण करणे (बिगर सिंचन);
- उष्ण हवामान हंगामात उपलब्ध पाण्याचे नियोजन करून उत्पन्न वाढवणे.

ही समिती राज्य, विभाग, जिल्हा आणि तालुका स्तरांवर स्थापित करणे आवश्यक होते. प्रत्येक स्तरावर आयोजित केल्या जाणाऱ्या बैठकींची संख्या देखील त्यात विहित केली होती.

आमच्या असे निदर्शनास आले की, एकाही प्रकल्पात कोणत्याही स्तरावर अशा समित्या स्थापित करण्यात आलेल्या नव्हत्या. या समित्यांच्या स्थापने अभावी सिंचन क्षमता आणि त्याचा वापर यामधील अंतर कमी करता आले नाही कारण परिच्छेद 2.2.2 मध्ये चर्चा केल्यानुसार सर्व सहा प्रकल्पांच्या संदर्भात निर्मित सिंचन क्षमता आणि वापर केलेली सिंचन क्षमता यांची टक्केवारी शून्य ते 85.94 टक्क्यांच्या दरम्यान होती.

शासनाने नमूद केले (नोव्हेंबर 2021) की, विभागीय स्तरावर समन्वय समितीची स्थापना केली गेली आणि ती पूर्णा प्रकल्पामध्ये कार्यरत आहे तर उर्वरित प्रकल्पांमध्ये अशा कोणत्याही समितीची स्थापना केली नव्हती.

पूर्णा प्रकल्पाच्या संदर्भातील उत्तर मान्य नाही कारण समितीच्या स्थापनेबाबतचे कोणतेही दस्तावेज लेखापरीक्षणास सादर केले नाहीत.

शिफारस 8: विविध स्तरांवर पाणी वापर संस्था, कालवा सल्लागार समिती आणि समन्वय समितीची स्थापना करून सहभागी सिंचन व्यवस्थापन उपक्रमांची खात्री करावी.

3.3 इतर अभिक्षणे

3.3.1 पाणी उपकराची वसुली

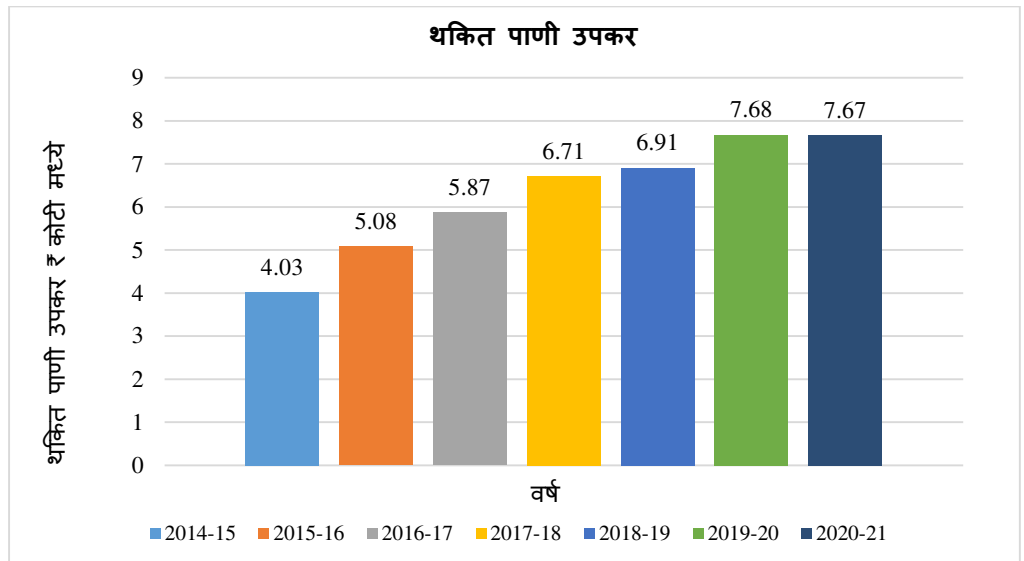
महाराष्ट्र मॅनेजमेंट ऑफ इरीगेशन सिस्टिम्स बाय फार्मर्स अॅक्ट, 2005 अन्वये पाणी वापर संस्थेने वापरलेल्या पाण्याच्या परिमाणानुसार प्रत्येक लाभार्थ्याकडून पाणी उपकर वसूल करावा.

परिच्छेद 3.2.2.1 मध्ये चर्चितानुसार पाणी वापर संस्थेची निर्मिती न झाल्यामुळे शेतकऱ्यांनी प्रत्यक्षात वापरलेल्या पाण्याऐवजी प्रत्यक्ष लागवड केलेल्या क्षेत्राच्या (हेक्टर मध्ये) आधारे जलसंपदा विभागाद्वारे पाणी उपकर वसूल केला जात होता.

लेखापरीक्षणात असे निदर्शनास आले की, 2014-15 च्या सुरुवातीला प्रलंबित पाणी उपकर वसुली ₹ 3.28 कोटी होती. पुढे, जलसंपदा विभागाने 2014-15 ते 2020-21 या वर्षांसाठी ₹ 7.02 कोटी पाणी उपकर आकारला. ज्यापैकी केवळ ₹ 2.63 कोटी (37.46 टक्के) पाणी उपकर वसूल करण्यात आला आणि ₹ 7.67 कोटीची थकबाकी होती. अशाप्रकारे, जलसंपदा विभागाद्वारे पाणी उपकराची वसुली असमाधानाकारक होती.

प्रत्येक वर्षाच्या अखेरीस थकित पाणी उपकराचा कल आणि त्याची वसुली खाली अनुक्रमे **आलेख 3.3.1** आणि **तक्ता 3.3.1** मध्ये दर्शविली आहे.

आलेख 3.3.1: प्रत्येक वर्षाच्या शेवटी थकित पाणी उपकर

तक्ता 3.3.1: 2014-15 ते 2020-21 दरम्यान पाणी उपकराची वसुली

(₹ कोटी मध्ये)

प्रकल्पाचे नाव	सुरुवातीची शिल्लक	पाणी उपकराचे निर्धारण	वसूल केलेला पाणी उपकर	थकित/अखेरची शिल्लक (पाणी उपकर)
वाघोलीबुटी उपसा सिंचन योजना	0.90	1.47	0.52	1.85
सोंड्याटोला उपसा सिंचन योजना	1.52	2.93	1.32	3.13
हरणघाट उपसा सिंचन योजना	0.77	1.74	0.63	1.88
पूर्णा	0.09	0.88	0.16	0.81
एकूण	3.28	7.02	2.63	7.67

शासनाने अल्प वसुली मान्य केली (नोव्हेंबर 2021) आणि नमूद केले की पाणी उपकर वसूल करण्याचे प्रयत्न करण्यात येत आहे.

शिफारस 9: प्रकल्पांच्या लाभार्थ्यांकडून पाणी उपकर वसुली सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे आणि त्याचा वापर देखभालीसाठी केला जाऊ शकतो.

निष्कर्ष

सहभागी सिंचन व्यवस्थापन उपक्रम, जे प्रकल्पानंतरचे उपक्रम आहेत, ज्यामध्ये प्रकल्प, व्यवस्थापन विभागाकडे सुपूर्द करणे, निर्मित मालमत्तेची योग्य देखभाल आणि व्यवस्थापन करण्यासाठी पाणी वापर संस्था, कालवा सल्लागार समित्या आणि समन्वय समित्या इत्यादींची स्थापना करणे याचा समावेश आहे, जेणेकरून पाण्याचे समान आणि कार्यक्षम वितरण होईल.

आमच्या लक्षात आले की, बहुतांश प्रभागांमध्ये पाणी वापर संस्था स्थापन झाल्या नाहीत आणि ज्या स्थापन झाल्या त्या अकार्यक्षम होत्या. कोणत्याही प्रकल्पात कालवा सल्लागार समिती आणि समन्वय समिती स्थापन करण्यात आली नव्हती.

आम्ही आंधळी, पिंपळगाव (ढाले) आणि वाघोलीबुटी प्रकल्पातील 12 गावांतील 66 शेतकऱ्यांचे सर्वेक्षण केले आणि असे निदर्शनास आले की शेतकऱ्यांना कालवा प्रणालीद्वारे पाणी दिले जात नव्हते. हरणघाट आणि सोंड्याटोला

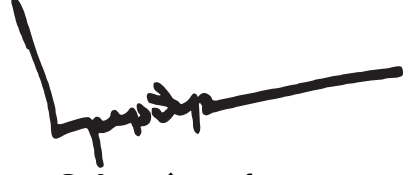
प्रकल्पातील 16 गावांतील 53 शेतकऱ्यांच्या सर्वेक्षणात असे निदर्शनास आले की, कालव्याद्वारे पाणी खरीप हंगामातच दिले जात होते.

नागपूर,
दिनांक: 19 सप्टेंबर 2022

(रा. तिरूपति वेंकटसामी)
महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-II, महाराष्ट्र

प्रतिस्वाक्षांकीत

नवी दिल्ली,
दिनांक: 20 सप्टेंबर 2022

(गिरीश चंद्र मुर्मू)
भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

